

ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА СТІЙКОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

© 2015 Білоус Н. М.

УДК 330. 87

Білоус Н. М. Інтегральна оцінка стійкості страхових компаній на регіональному рівні

У статті розглянуто особливості інтегральної оцінки діяльності страхових компаній зі страхування життя. Для вдосконалення процесу оцінки стійкості необхідно дослідити різні методи розрахунку інтегрального показника, виявити їх переваги та недоліки. У центрі уваги дослідження – формування стійкості страхових компаній зі страхування життя на регіональному рівні. Страхування життя є однією з галузей, що динамічно розвивається в нашій країні, але значний дисбаланс, який спостерігається в регіональному розрізі, перешкоджає його повноцінному розвитку та знижує стійкість. Інтегральна оцінка стану підприємства розширює економічну суть поняття стійкості та дозволяє застосовувати його для характеристики здатності компаній повертатися до стану своєї рівноваги, зберігати параметри та переходити на новий етап розвитку на регіональному рівні в умовах випадкових змін зовнішнього та внутрішнього середовища оцінки ринку страхування життя.

Ключові слова: страхові компанії, сучасний регіональний ринок, рейтингова оцінка, рейтингування регіонів, сукупний ранг, інтегральна оцінка.

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Формул.:** 2. **Бібл.:** 12.

Білоус Ніна Михайлівна – старший викладач кафедри фінансів та економіки природокористування, Національний університет водного господарства та природокористування (вул. Соборна, 11, Рівне, 33028, Україна)

E-mail: Nina1995@list.ru

УДК 330. 87

UDC 330. 87

Білоус Н. М. Интегральная оценка устойчивости страховых компаний на региональном уровне

В статье рассмотрены особенности интегральной оценки деятельности страховых компаний по страхованию жизни. Чтобы улучшить процесс оценки устойчивости, необходимо изучить различные методы расчета интегрального индекса, обнаружить их преимущества и недостатки. В центре внимания исследования – формирование стабильности страховых компаний по страхованию жизни на региональном уровне. Страхование жизни является одной из динамично развивающихся отраслей в нашей стране, но значительный дисбаланс, который наблюдается в региональном контексте, препятствует полному развитию и уменьшает устойчивость компаний. Интегральная оценка состояния компании расширяет экономическую сущность понятия устойчивости и позволяет использовать его для характеристики способности компаний возвращаться в состояние равновесия, сохранять параметры и переходить на новый этап развития на региональном уровне в условиях случайных изменений во внешней и внутренней среде оценки рынка страхования жизни.

Ключевые слова: страховые компании, современный региональный рынок, рейтинговая оценка, рейтинг регионов, совокупный ранг, интегральная оценка.

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Формул.:** 2. **Библ.:** 12.

Білоус Ніна Михайлівна – старший преподаватель кафедры финансов и экономики природопользования, Национальный университет водного хозяйства и природопользования (ул. Соборная, 11, Ровно, 33028, Украина)

E-mail: Nina1995@list.ru

Bilous N. M. Integrated Score for Sustainability of Insurance Companies at the Regional Level

The article considers features of integrated assessment of life insurance activities by insurance companies. To improve the process of sustainability assessment, it is necessary to examine various methods for calculating the integral index, disclose their advantages and disadvantages. The research is focused on formation of sustainability of insurance companies providing life insurance services at the regional level. Life insurance is one of the fastest growing economic branches in our country, but a significant imbalance, which is seen in the regional context, prevents the full development and reduces the sustainability of companies. Integrated assessment of company status extends the economic substance of the concept of sustainability and can be used to characterize the ability of companies to return to equilibrium, preserve their settings, and move on to a new stage of development at the regional level, in the context of random changes in the external and internal environment when assessing the life insurance market.

Key words: insurance companies, current regional market, ranking score, rating of regions, cumulative rank, integrated score.

Pic.: 2. **Tabl.:** 2. **Formulae:** 2. **Bibl.:** 12.

Bilous Nina M. – Senior Lecturer of the Department of Finance and Environmental Economics, National University of Water Management and Natural Resources Use (vul. Soborna, 11, Rivne, 33028, Ukraine)

E-mail: Nina1995@list.ru

Розвиток і зміцнення ринку страхування життя України неможливе без глибокого аналізу сучасного стану як усієї галузі, так і її регіональних особливостей. У сучасних реаліях економіки України особливо гостро стоїть питання розробки певного інструменту оцінки стану страхових компаній зі страхування життя, у тому числі й на регіональному рівні.

Вагомий внесок у дослідження страхових компаній на регіональному рівні проводили у своїх наукових працях такі вчені: Р. Бачо [1], Н. Бударіна [2], М. Кизим [3], Н. Ковтун [4], О. Козьменко [5], В. Огліх [6], Н. Пойда-Носик [8], Л. Рибальченко [9], О. Рядно [10], Н. Феоктистова [11].

Сучасний регіональний ринок страхування життя є важливим елементом економічної інфраструктури регіону, і саме в цьому контексті його ефективне функ-

ціонування може стати важливим чинником та дієвим інструментом соціально-економічного розвитку регіону. Проте на сьогодні в більшості регіонів України не створено достатньо умов для ефективного розвитку страхового ринку. Зазвичай дослідники підходять до вивчення ринку страхування життя з позицій його стану, ймовірності банкрутства, конкурентоспроможності страхових компаній [2, 9].

У деяких дослідженнях розглядаються проблеми становлення ринку страхування життя, але без оцінки впливу на економіку регіону в цілому. Комплексних досліджень теоретико-методичних основ і прикладних аспектів стану та розвитку ринку страхування життя на рівні регіонів майже немає. Тому офіційної рейтингової оцінки розвитку ринку страхування життя в регіонах України на даний момент не існує.

Таким чином, у сучасних умовах страхування може бути одним із головних факторів сталого розвитку всіх підсистем регіону та каталізатором розвитку певних напрямів діяльності. При дослідженні ринку страхування життя в окремому регіоні обов'язково слід враховувати, що страхування не розвивається само по собі, а супроводжується економічним зростанням як у державі в цілому, так і розвитком певного регіону. Тому досягнення та недоліки в діяльності страхової сфери в регіоні багато в чому залежать як від макроекономічної, так і мікроекономічної ситуації.

У дослідженнях учених О. Рядно [6] та А. Рибальченка [9] для оцінки регіонального розвитку ринку страхування пропонується використовувати систему таких показників:

- ✦ загальна кількість страхових компаній;
- ✦ середньодушові обсяги надходжень страхових платежів зі страхування життя та перестраховування (грн);
- ✦ середньодушові обсяги виплат страхових сум і страхових відшкодувань зі страхування життя та перестраховування (грн);
- ✦ частка страхових виплат у страхових платежах (%);
- ✦ частка страхових платежів, що передана в перестраховування (%).

Зокрема, ці показники можна застосувати і для вивчення регіональних ринків страхування життя. Більш широкий перелік показників для вивчення регіональних ринків страхування запропонував Бачо Р. Й. [1]. Дослідник вважає, що при проведенні рейтингування регіонів за рівнем розвитку страхового ринку можна використовувати та скористатися одним із двох стратегічних підходів. Оцінка за першим підходом враховує юридичне заснування (юридичну адресу), тобто реєстрацію страховика в певному регіоні. Другий підхід враховує фактор фактичної присутності суб'єкта страхового підприємства в регіоні через структурний підрозділ.

За першим підходом, враховуючи обсяги офіційно опублікованої інформації про діяльність страхових компаній, пропонується визначити загальний рейтинг регіонів на основі ранжування за такими критеріями:

- ✦ кількість зареєстрованих страхових компаній у регіоні;
- ✦ розмір страхових надходжень (зібраних премій);
- ✦ розмір здійснених страхових виплат і страхових відшкодувань;
- ✦ рівень виплат (співвідношення здійснених виплат до зібраних премій);
- ✦ розмір сплаченого податку на прибуток від надзвичайних подій;
- ✦ рівень перестраховування;
- ✦ середній розмір зібраних премій, що припадає на одну зареєстровану в регіоні компанію;
- ✦ середній розмір страхових виплат, що припадає на одну зареєстровану в регіоні компанію;
- ✦ середній розмір зібраних премій, що припадає на одного жителя регіону;
- ✦ середній розмір страхових виплат, що припадає на одного жителя регіону;

- ✦ частка зібраних страхових премій у валовому регіональному продукті (ВРП) регіону;
- ✦ частка здійснених страхових виплат у валовому регіональному продукті (ВРП) регіону.

Слід зазначити, що юридичне заснування страховика в регіоні ще не може говорити нам про проведення такого роду діяльності у відповідному регіоні. Адже зареєстрований у відповідному регіоні страховик отримує премії зі всієї території країни (де він має свої структурні підрозділи), причому найменша їх частина може надходити саме з того регіону, в якому він є зареєстрованим. Якби Держфінпослуг наполягав на фактичному розмежуванні зібраних премій (здійснених виплат) відповідно до регіону походження (спрямування), то реальна картина регіонального зрізу страхового ринку України виглядала б зовсім інакше.

Більш точні дані можна отримати, застосувавши другий підхід – оцінивши показники по фактичній присутності структурних підрозділів страховика в регіонах. При використанні другого підходу запропоновану вище систему показників Бачо Р. Й. пропонує доповнити такими:

- ✦ кількість структурних підрозділів по регіонах;
- ✦ кількість представлених у регіоні страхових компаній;
- ✦ рівень конкуренції страхових компаній у певному регіоні на базі розрахованого індексу Герфіндаля;
- ✦ кількість структурних підрозділів у регіоні, що припадають на 100 тисяч жителів;
- ✦ розмір страхових премій, що припадають на діючий у регіоні структурний підрозділ страхових компаній [1].

Визначення критеріїв оцінки є актуальними для ризикового страхування, а при дослідженні ринку страхування життя потребують коригування. Тому подальші дослідження в даному напрямку повинні привести до відбору найбільш важливих критеріїв оцінки розвитку суб'єктів страхування життя у регіонах.

У нашому дослідженні проведено оцінку розвитку діяльності зі страхування життя з точки зору місцезнаходження страховиків, оскільки в офіційних джерелах відсутня статистична інформація по суб'єктах страхування життя з точки зору фактичного їх місця проведення. Тому й проаналізуємо просторово-часовий розподіл цих показників, де валові надходження страхових платежів (премій, внесків) за період з 2009 по 2013 рр. мали тенденцію до зростання і на кінець періоду становили 2476682,6 тис. грн. Проте таке підвищення зумовлене лише збільшенням даного показника по компаніях, зареєстрованих у м. Києві, у інших регіонах обсяг валових премій мав тенденцію до зниження. Таким чином, найбільші обсяги валових надходжень страхових премій генерують страхові компанії, що зареєстровані у Києві. На них у 2013 р. припадало 98 % валових надходжень. Значно менші за обсягами величини страхових премій зібрані компаніями Львівської, Харківської та Одеської областей. У 16 областях України немає офіційно зареєстрованих суб'єктів страхування життя, що і пояснює відсутність страхових платежів по них.

У процесі виконання своїх зобов'язань страховик здійснює страхові виплати та страхові відшкодування. Найбільше виплат відбулося у 2009–2013 рр. у компаніях, що зареєстровані у м. Києві, Запорізькій та Харківській областях. Найбільше виплат здійснено в 2009 р. на користь фізичних осіб. У 2009 р. питома вага виплат фізичним особам становила 83,3%. У 2013 р. на такі виплати припадало менше 80%. Найбільше страхових виплат здійснюється компаніями м. Києва, Запорізької, Донецької, Одеської та Харківської областей. Що стосується виплат юридичним особам (крім перестраховальників), то на них припадає у 2013 р. близько 19,6%. Слід відмітити м. Київ та Одеську область, у яких питома вага виплат юридичним особам у складі всіх страхових виплат найвища, відповідно 20% та 34,5% (12).

У випадку дострокового розірвання договору страхування застрахована особа має право претендувати на повернення викупної суми. Виплати викупних сум були найбільшими у 2009 р., що пояснюється посткризовою реакцією застрахованих осіб до припинення обслуговування страхового договору. У 2013 р., з новою хвилею економічної нестабільності, виплати викупних сум знову зростають. Логічно, що найбільшими ці показники є в тих областях, компанії яких уклали найбільшу кількість договорів страхування. Кількість договорів страхування, укладених за рік, з кожним роком зростає. У 2013 р. порівняно з 2009 р. договорів було укладено більше, ніж у 10 разів. Проте 99% з них було укладено компаніями м. Києва. Кількість фізичних осіб, застрахованих впродовж звітного періоду, щороку була нижчою від кількості укладених договорів. Це свідчить про те, що на одну особу оформлялось кілька договорів. Зокрема, за даними по компаніях м. Києва, на кожного застрахованого припадає два договори. У Харківській області – у середньому 1,7 договору. Таким чином, найбільшу частку ринку страхування життя як у 2009 р., так і в 2013 р. утримують компанії м. Києва, які у 2013 р. обслуговували 71,8% застрахованих фізичних осіб України. Хоча у 2009 р. цей показник був ще вищим – 93,2%. Але у 2013 р. на ринку страхування життя збільшили свою присутність компанії Черкаської області, які обслуговують 25% застрахованих фізичних осіб в Україні.

Для рейтингової оцінки регіонів за показниками діяльності зі страхування життя обрані такі показники:

1. Індекс інституціональної насиченості регіону:

$$I_p = (K / N) / I_y, \quad (1)$$

де I_p – індекс інституціональної насиченості ринку страхування життя регіону; K – кількість страхових компаній у регіоні; N – середньорічна чисельність наявного населення; I_y – середнє по Україні значення індексу інституціональної насиченості ринку страхування життя.

2. Валові надходження страхових платежів (премій, внесків), у тому числі від страхувальників – фізичних осіб та страхувальників – юридичних осіб (крім перестраховальників); від перестраховальників.

3. Питома вага страхових платежів (премій, внесків), що сплачуються перестраховиком.

4. Питома вага страхових платежів (премій, внесків), що сплачуються юридичним особам.

5. Середній розмір зібраних страхових платежів (премій, внесків), що припадає на одного жителя регіону.

6. Частка зібраних страхових премій у валовому регіональному продукті (ВРП) регіону.

7. Резерви зі страхування життя на кінець звітного періоду.

8. Інвестиційний дохід, що отримується від розміщення коштів резервів із страхування життя, у тому числі спрямований на збільшення резервів із страхування життя.

9. Питома вага перестраховиків у резервах із страхування життя на кінець звітного періоду.

10. Страхові виплати, у тому числі фізичним особам, юридичним особам (крім перестраховальників); перестраховальникам.

11. Питома вага виплат фізичним особам у структурі всіх виплат.

12. Рівень виплат (співвідношення здійснених виплат до зібраних премій).

13. Частка здійснених страхових виплат у валовому регіональному продукті (ВРП) регіону.

14. Виплати викупних сум.

15. Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду.

16. Кількість фізичних осіб, застрахованих упродовж звітного періоду.

17. Кількість фізичних осіб, застрахованих на кінець звітного періоду.

18. Питома вага фізичних осіб, застрахованих на кінець звітного періоду, у населенні всього регіону.

За даним переліком показників було здійснено рейтингування регіонів і виведено сукупний ранг регіону за даними 2009 і 2013 рр. На основі 18 критеріїв встановлено середнє значення рангів. В остаточному результаті регіону присвоювався сукупний ранг у рейтингу згідно з формулою:

$$R'_j = \frac{\sum_{i=1}^n R'_{ij}}{n}, \quad (2)$$

де R'_j – сукупний ранг j -го регіону; R'_{ij} – ранг по i -тому показнику j -того регіону; n – кількість показників (у нашому випадку – 18); i – номер показника; j – порядковий номер регіону.

Чим нижчим є значення сукупного рангу, тим вищим є регіон у рейтингу й навпаки. У оцінюванні включено інформацію лише по 9 областях України та м. Києву, оскільки в решті регіонів відсутні юридично зареєстровані суб'єкти страхування життя.

Результати рейтингової оцінки представлено в (табл. 1 і на рис. 1, рис. 2). Лідерами за розвитком діяльності зі страхування життя є страхові компанії, що зареєстровані у м. Києві. За 14 з 18 досліджуваних показників м. Київ займає перші позиції у рейтингу регіонів України.

На другому та третьому місцях утримуються в рейтингу Харківська та Одеська області відповідно. Найменші показники сукупного рангу демонструють впродовж п'яти років Черкаська, Рівненська, Київська області. За

Сукупний ранг регіонів за показниками діяльності зі страхування життя

Регіон	Сукупні ранги регіонів		Місця регіонів у рейтингу		Зміна сукупних рангів регіонів за 2009–2013 рр.
	2009 р.	2013 р.	2009 р.	2013 р.	
Дніпропетровська область	5,83	7,22	6	9	1,39
Донецька область	4,78	4,78	5	5	0
Запорізька область	4,11	4,67	3	4	0,56
м. Київ	1,94	1,94	1	1	0
Київська область	6,06	5,94	7	7	-0,12
Львівська область	8,06	5,89	9	6	-2,17
Одеська область	4,11	4,17	3	3	0,06
Рівненська область	6,22	7,11	8	8	0,89
Харківська область	2,78	2,78	2	2	0
Черкаська область	8,72	7,39	10	10	-1,33

Джерело: розроблено автором на основі [7].

Рис. 1. Модель розвитку регіонів за показниками діяльності зі страхування життя у 2009 р.

Джерело: розроблено автором за звітністю компаній [12].

Рис. 2. Модель розвитку регіонів за показниками діяльності зі страхування життя у 2013 р.

Джерело: розроблено автором за звітністю компаній [12].

п'ять років погіршилися показники сукупного рангу для таких областей України, як Дніпропетровська, Рівненська, Запорізька, а покращилися показники у Львівській, Київській та Черкаській областях. Таким чином, можна виокремити групи областей з низьким, середнім та високим рівнями розвитку діяльності зі страхування життя (див. рис. 1, рис. 2).

Асиметричність регіонів за різними показниками оцінимо за коефіцієнтом варіації Уільямсона та за коефіцієнтом регіональної асиметрії. Обчислені показники свідчать про наявність в Україні дуже суттєвих диспропорцій регіонального розвитку страхування життя та про укріплення цієї нерівномірності в регіональному розрізі з роками. Як коефіцієнти регіональної асиметрії,

так і коефіцієнти Уільямсона по більшості показників зросли, що засвідчує зростання територіальних диспропорцій та підвищення рівня концентрації діяльності зі страхування життя в м. Києві та кількох регіональних центрах, незважаючи на розширення філіальної мережі страхових компаній.

За коефіцієнтом регіональної асиметрії найбільші територіальні відмінності спостерігаються за показниками індексу інституціонального насичення регіону суб'єктами страхування життя. А ці відмінності, у свою чергу, породжують значну диференціацію регіонів за валовими надходженнями страхових платежів (премій, внесків), страховими виплатами, кількістю договорів страхування, укладених протягом звітного періоду, та кількістю застрахованих впродовж року фізичних осіб. Усі ці показники безпосередньо залежать від рівня розвитку мережі страхових компаній у регіоні.

Також доволі високі значення регіональної асиметрії зафіксовані за питомою вагою страхових платежів

(премій, внесків), що сплачуються перестраховикам, а також за величиною виплат викупних сум. Пояснити відмінності між регіонами за цими параметрами можна різницею соціально-демографічних характеристик по регіонах та особливостями співпраці з перестраховиками в різних страхових компаніях. Найбільш рівномірними на регіональному рівні є показники зібраних страхових премій та здійснених страхових виплат по відношенню до валового регіонального продукту (ВРП) регіону. Коефіцієнти диспропорцій розвитку регіонів за показниками діяльності зі страхування життя представлено в *табл. 2*.

У середньому по Україні страхові премії зі страхування життя становлять 0,25 % від ВРП, а страхові виплати – 0,01 % від ВРП. По регіонах цей показник є суттєво меншим, за винятком лише м. Києва (відповідно 0,87 % і 0,05 %). Однак обнадійливим є той факт, що поступово стираються відмінності між регіонами України за кількістю фізичних осіб, охоплених

Таблиця 2

Коефіцієнти диспропорцій розвитку регіонів за показниками діяльності зі страхування життя

Показник	Коефіцієнт регіональної асиметрії		Коефіцієнт Уільямсона	
	2009 р.	2013 р.	2009 р.	2013 р.
Індекс інституціонального насичення регіону суб'єктами страхування життя	4,95	4,94	2,78	2,87
Валові надходження страхових платежів (премій, внесків)	4,52	4,80	4,31	6,21
Питома вага страхових платежів (премій, внесків), що сплачуються перестраховикам	-1,04	4,83	0,92	6,98
Питома вага платежів від юридичних осіб	0,25	3,05	1,14	5,86
Середній розмір зібраних страхових платежів (премій, внесків), що припадає на одного жителя регіону, грн/особу	4,34	4,30	3,76	3,78
Частка зібраних страхових премій у валовому регіональному продукті (ВРП) регіону	0,94	0,89	1,38	1,40
Резерви зі страхування життя на кінець звітного періоду	4,79	4,52	5,99	4,39
Інвестиційний дохід, що отримується від розміщення коштів резервів зі страхування життя	4,80	4,53	6,04	4,47
Питома вага перестраховиків у резервах зі страхування життя на кінець звітного періоду	2,72	-1,05	1,71	0,90
Страхові виплати	4,52	4,80	4,29	6,15
Питома вага виплат фізичним особам у всіх виплатах	-1,15	-1,12	0,77	0,82
Рівень виплат (співвідношення здійснених виплат до зібраних премій)	4,52	4,03	4,63	4,02
Частка здійснених страхових виплат у валовому регіональному продукті (ВРП) регіону	0,93	0,88	1,37	1,39
Виплати викупних сум	4,54	4,79	4,50	5,99
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду	4,54	4,80	4,45	6,33
Кількість фізичних осіб, застрахованих упродовж звітного періоду	4,53	4,80	4,40	6,30
Кількість фізичних осіб, застрахованих на кінець звітного періоду	4,50	4,13	4,20	4,61
Питома вага фізичних осіб, застрахованих на кінець звітного періоду, у населенні всього регіону	4,32	3,02	3,67	3,08

Джерело: складено на основі даних [7].

страхуванням життя. Саме за цим показником спостерігається найбільше зниження коефіцієнта регіональної асиметрії. Це пов'язане зі зростанням кількості укладених договорів щодо страхування життя: на кінець 2009 р. такі договори мали лише 6,8% населення України, а на кінець 2013 р. – 13,66%.

ВИСНОВКИ

Актуальною на сьогодні у стратегічному управлінні є розробка моделей стійкості страхових компаній зі страхування життя на регіональному ринку, що є одним із найважливіших чинників соціально-економічного розвитку регіону. Отже, за коефіцієнтом варіації Уільямсона спостерігаються аналогічні тенденції у зміні територіальних диспропорцій за показниками страхування життя, що і відзначено нами при дослідженні коефіцієнта регіональної асиметрії. Проте зазначимо, що коефіцієнт варіації Уільямсона більш чутливо, ніж коефіцієнт регіональної асиметрії, відреагував на зміни в регіональних відмінностях за показниками питомої ваги страхових платежів (премій, внесків), що сплачуються перестраховикам, а також за питомою вагою платежів від юридичних осіб. На нашу думку, суттєві різниці між цими показниками по різних регіонах обумовлені значною відмінністю рівня соціально-економічного розвитку різних регіонів, і зокрема – ділового клімату в регіонах. До того ж, ці відмінності за 2009–2013 рр. посилювалися. Зокрема, у 2009 р. співвідношення між максимальним (м. Київ) і мінімальним (Чернівецька обл.) показником валового регіонального продукту в розрахунку на особу становило 6,5, а у 2013 р. – понад 7. За показником ділової активності, який визначається як кількість суб'єктів ЄДРПОУ на 1000 населення, відмінності у 2013 р. ще вищі: найбільший показник по м. Києву (99 суб'єктів на 1 тис. населення) і найнижчий – по Закарпатській області (17 суб'єктів на 1 тис. населення) різняться між собою у 6 разів. Тоді як у 2009 р. ця різниця становила лише 5 разів. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Бачо Р. Й.** Сучасна методика оцінки ефективності діяльності страхового підприємства регіону / Р. Й. Бачо // Вісник Ужгородського університету. – Серія Економіка. – 2008. – Випуск 26. – С. 79–82.
- 2. Бударіна Н.** Розвиток страхового ринку в східному регіоні / Н. Бударіна, С. Ісютін // Економіст. – 2005. – № 6. – С. 77–79.
- 3. Кизим Н. А.** Неравномерность регионального развития в Украине: теоретические основы, инструментальный диагностики : монография / Н. А. Кизим, Е. В. Раевнева, А. Ю. Бобкова. – Х. : ИД «ИНЖЭК», 2011. – 224 с.
- 4. Ковтун Н.** Статистична оцінка діяльності страхових компаній в Україні: макроекономічний і регіональний аспект / Н. Ковтун // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Серія «Економіка». – 2007. – № 94-95. – С. 25–30
- 5. Козьменко О. В.** Страховий ринок України у контексті сталого розвитку : монографія / О. В. Козьменко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 350 с.
- 6. Огліх В. В.** Регіональний аспект розвитку страхових ринків в Україні / В. В. Огліх // Бізнес Інформ. – 2012. – № 5. – С. 194–198.
- 7. Огляд ринків фінансових послуг та підсумки діяльності небанківських фінансових установ за 2008–2013 роки / Додаток**

до розпорядження Нацкомфінпослуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/files/file00425.pdf>

8. Пойда-Носик Н. Н. Страхове підприємство регіону: сучасний стан і перспективи розвитку : монографія / Н. Н. Пойда-Носик, Р. Й. Бачо. – Ужгород : Мистецька Лінія, 2010. – 232 с.

9. Рибальченко Л. В. Перспективи розвитку страхового ринку в регіонах України / О. А. Рядно, О. В. Піскунова, Л. В. Рибальченко // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. – Серія «Економіка». – 2007. – № 97. – С. 50–53.

10. Рядно О. А. Розвиток страхового ринку в регіонах України // О. А. Рядно, Л. В. Рибальченко // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 1. – С. 146–149.

11. Феоктистова Н. А. Формирование системы методов диагностики региональных страховых рынков : автореф. дисс. ... канд. экон. наук / Н. А. Феоктистова. – Хабаровская государственная академия экономики и права, 2005.

12. Фориншурер / Интернет-журнал о страховании [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.forinsurer.com/ratings/life>

Науковий керівник – Сазонець І. Л., доктор економічних наук, професор Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне)

REFERENCES

Bacho, R. I. "Suchasna metodyka otsinky efektyvnosti diialnosti strakhovoho pidpriemnytstva rehionu" [Modern methods of evaluating the performance of the insurance business in the region]. *Visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia "Ekonomika"*, no. 26 (2008): 79-82.

Budarina, N., and Isyutin, S. "Rozvytok strakhovoho rynku v skhidnomu rehionii" [The development of the insurance market in the eastern region]. *Ekonomist*, no. 6 (2005): 77-79.

Feoktistova, N. A. "Formirovanie systemy metodov diagnostiki regionalnykh strakhovykh rynkov" [Formation of methods of diagnosis of regional insurance markets]. *Avtoref. dis. ... kand. ekon. nauk*, 2005.

"Forinsurer: Internet-zhurnal o strakhovanii" [Forinsurer: Internet magazine about insurance]. <http://www.forinsurer.com/ratings/life>

Kozmenko, O. V. *Strakhovyi rynek Ukrainy u konteksti staloho rozvytku* [The insurance market in Ukraine in the context of sustainable development]. Sumy: UABS NBU, 2008.

Kizim, N. A., Raevneva, E. V., and Bobkova, A. Yu. *Neravnomernost regionalnogo razvitiia v Ukraine: teoreticheskie osnovy, instrumentariy diagnostiki* [Uneven regional development in Ukraine: the theoretical foundations of diagnosis tools]. Kharkiv: INZHEK, 2011.

Kovtun, N. "Statystychna otsinka diialnosti strakhovykh kompanii v Ukraini: makroekonomichni i rehionalnyi aspekt" [Statistical evaluation of insurance companies in Ukraine: macroeconomic and regional dimension]. *Visnyk KNU im. T. Shevchenka. Seriiia «Ekonomika»*, no. 94-95 (2007): 25-30.

Ohlikh, V. V. "Rehionalnyi aspekt rozvytku strakhovykh rynkiv v Ukraini" [The regional aspect of the insurance market in Ukraine]. *Biznes Inform*, no. 5 (2012): 194-198.

"Ohliad rynkiv finansovykh posluh ta pidsumky diialnosti nebankivskykh finansovykh ustanov za 2008 – 2013 roky" [Overview of Financial Markets and results of non-banking financial institutions for 2008 – 2013 years]. <http://forinsurer.com/files/file00425.pdf>

Poida-Nosyk, N. N., and Bacho, R. I. *Strakhove pidpriemnytstvo rehionu: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku* [The insurance business in the region: current situation and prospects]. Uzhhorod: Mystetska Linia, 2010.

Riadno, L. V. Rybalchenko, O. A. "Rozvytok strakhovoho rynku v rehionakh Ukrainy" [The development of the insurance market in Ukraine's regions]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, no. 1 (2012): 146-149.

Riadno, O. A., Piskunova, O. V., and Rybalchenko, L. V. "Perspektyvy rozvytku strakhovoho rynku v rehionakh Ukrainy" [The prospects of the insurance market in Ukraine's regions]. *Visnyk KNU im. T. Shevchenka. Seriiia «Ekonomika»*, no. 97 (2007): 50-53.